

Результати досягнень у галузі природничих, соціогуманітарних та технічних наук за 2016 рік

За звітний період Інститутом виконано комплекс наукових досліджень, найбільш вагомими результатами яких полягають у наступному:

За напрямком:

Інституційні чинники розвитку ринкового середовища:

Вперше обґрунтовано сутність та типологію механізмів економічної інтеграції на товарних ринках, зокрема, виділено механізми, що об'єднують активи суб'єктів господарювання повністю (злиття, поглинання) або частково (придбання часток активів), а також механізми, що об'єднують, узгоджують або розподіляють функції суб'єктів на ринку (кооперація, франчайзинг, аутсорсинг).

Розроблено теоретичний базис функціонування інтегрованих товарних ринків та доведено, що такі ринки є найбільш ефективними структурними елементами національної економіки і втілюють в собі потенціал реалізації функцій економічного зростання на базі відтворювального розвитку та забезпечення економічної безпеки держави; концептуальний підхід до визначення пріоритетних напрямів розвитку та виявлення диспропорцій (неузгодженостей) у відносинах між наскрізними характеристиками товарних потоків на основі відокремлення ринкових точок логістичних втрат, які суттєво гальмують відтворювальний процес.

Удосконалено теоретичний підхід до визначення сутності й механізму економічної інтеграції багаторівневих ринкових систем, в підґрунтя якого закладено: поєднання процесного й змістовного підходів у дослідженні процесів інтеграції з акцентом на формування інтеграційних зв'язків між елементами системи; узгодження економічних інтересів держави, ринкових суб'єктів та населення; цільову орієнтацію механізму на збалансований розвиток системи шляхом впровадження активної інтеграційної політики держави. (Лисюк В.М.).

Вперше розроблено методологічний підхід до подолання асиметрії розвитку підприємницького сектору, який базується на переході від так званої «бюрократичної» (жорстко ієрархічної) методології державного управління до сервісної (яка потребує надання якісних управлінських послуг у найкоротший час за мінімальну вартість) та передбачає стимулювання створення підприємницьких мереж у так званих точках зростання на базі партнерських відносин держави і суб'єктів підприємницької діяльності.

Удосконалено методичний підхід до реформування державної податкової політики, який базується на встановленні взаємозв'язків між основоположними принципами формування податкової системи та факторами, що формують податкове середовище промислових малих підприємств, і спрямований на стимулювання розвитку промислового малого підприємництва.

Удосконалено методичний підхід до дослідження асиметрії податкової системи України, який відрізняється врахуванням трьох етапів процесу

суспільного відтворення: асиметрія оподаткування на етапах організації виробництва, розподілу та споживання.

Удосконалено методичний підхід до управління активізацією інноваційної діяльності підприємництва, який базується на сценарному механізмі нівелювання асиметрії та пропозицією сценарної групи «Активізація підприємницького сектору економіки щодо інноваційної діяльності», в рамках якої запропоновано побудову трьох сценаріїв: інерційний; помірно-інтенсивний; інноваційний та відповідні рекомендації для реалізації інноваційного сценарію, як найбільш прогресивного сценарію групи.

Розвинуто понятійно-категоріальний апарат теорії регулювання національної економіки шляхом визначення сутності понять: «механізм подолання асиметрії розвитку підприємницького сектора», як свідомо регульована система економічних, правових, організаційних форм, методів, способів і принципів та сукупність регламентованих державою відносин і взаємозв'язків, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований вплив на розвиток підприємницького сектора національної економіки; «асиметрія податкової системи», як порушення основного класичного принципу її побудови - справедливості оподаткування; «соціальний потенціал підприємництва» як категорії, що характеризує сукупні можливості і здатності суспільства, соціальних груп та індивідів до підприємницької діяльності.

Розвинуто інституціональні напрями нівелювання асиметрії розвитку галузевої структури підприємницького сектору України шляхом реалізації комплексу горизонтальних заходів промислової політики (податкового стимулювання, активізації співробітництва наукових установ і промисловості, державного інвестування) задля сприяння інноваціям та збільшення інвестицій у розвиток всього масиву бізнесу при уникненні селективних інтервенцій (Бутенко А.І., Шлафман Н.Л.).

Розвиток транспортно-транзитного потенціалу України та механізми його реалізації:

Розроблено методологічне підґрунтя кількісної оцінки ступеню асиметрії ринків транспортних послуг:

- доведено, що згідно з теорією граничної корисності повна симетрія глобального ринку транспортних послуг досягається за умови настання рівноваги граничної корисності перевезень по всій світовій транспортній мережі, яку у відносному кількісному вимірі можна ототожнювати з граничним (додатковим) виміром фрахтового фактору (у відсотковому вимірі) в ринковій вартості товару;

- обґрунтовано принципи, що покладаються в основу методології оцінки ступеню асиметрії на глобальному ринку транспортних послуг, серед яких принципово новим є принцип врахування гібридності економічної політики, який пов'язано з переключуванням у реальній дійсності відомого принципу

«політика є концентроване вираження економіки» до навпаки, що призводить до створення економічно неспроможних маршрутів перевезень;

- доведено, що оцінку ступеню асиметрії глобального ринку транспортних послуг слід здійснювати на теоретичному підґрунті ентропії систем, тобто міри неупорядкованості економічної системи, яка оцінюється імовірністю знаходження системи у заданому стані (встановлення рівноваги граничної корисності перевезень по всій світовій транспортній мережі) помноженому на логарифм цієї імовірності узятий зі зворотним знаком.

Обґрунтовано методологічні основи формування наукового інструментарію оцінки ступеню асиметрії ринків транспортних послуг: узагальнено та систематизовано основні тенденції розвитку світового торговельного судноплавства, що створюють умови виникнення секторальної асиметрії фрахтового ринку; обґрунтовано економічні інструменти врахування природи секторальної асиметрії відповідно чинникам її виникнення; визначено основні групи детермінант вартості морських перевезень та мультиплікативний ефект від скорочення або збільшення витрат на міжнародні перевезення, як фактор підвищення конкурентоспроможності на фрахтовому ринку (Котлубай О.М.).

Інституційні механізми екологізації економіки:

Розроблено методологічні засади привласнення природних ресурсів, в тому числі рекреаційних, на основі первинного привласнення, що відбувається за рахунок фінансових матеріальних та інших ресурсів усього народу, який делегує право розпорядження державі, як виразникові його інтересів; та вторинного привласнення, що полягає у переході природного ресурсу в приналежність економічно відособленого суб'єкту (юридичної або фізичної особи) на основі трудової діяльності. Виходячи з сутності первинного та вторинного привласнення обґрунтовано, що загальнонародна власність є системоутворюючою базовою формою, яка обумовлює різноманіття форм та прав власності на природні ресурси.

Визначено сутність привласнення природних рекреаційно-туристичних ресурсів в системі виробничих відносин рекреаційно-туристичного природокористування (розподіл, обмін, використання, споживання), як привласнення: ресурсу в натуральній та грошовій формі, управлінської та виробничої діяльності, доходів та збитків від використання природного ресурсу, економічних, соціальних, екологічних та правових зобов'язань, обмежень та обтяжень (Мартієнко А.І., Хумарова Н.І.).

Розроблено наукові засади ідентифікації системних ризиків та загроз процесам екологізації у реальному секторі економіки Українського Причорномор'я, зокрема морегосподарському, аграрному, паливно-енергетичному комплексах. Обґрунтовано визначення ризику як критерію економічної та екологічної небезпеки. Надано оцінку тенденцій та закономірностей формування ризикового конфліктогенного потенціалу на різних рівнях екологічного управління, визначено об'єктивні та суб'єктивні фактори їх прояву. Визначено типізацію і класифікацію джерел (чинників,

процесів та явищ) економіко-екологічних ризиків та загроз на секторальному, регіональному та транскордонному рівнях, проведено їх системний аналіз, що дозволяє враховувати і якісно оцінювати ризик у широкому спектрі проблем секторальної екологізації, попереджати конфлікт економічних та екологічних цілей. Обґрунтовано принципи та інструментарій виявлення, врахування та управління ризиком, застосовуючи методи адекватні цілям екологоорієнтованого секторального та регіонального розвитку. Запропоновано шляхи секторального превентивного реагування та раціональної диверсифікованої поведінки в умовах, обтяжених загрозами та ризик-подіями (Купінець Л.Є.).

Подолання територіальних диспропорцій та модернізація управління соціально-економічним розвитком південних регіонів України

Розроблено механізм підвищення соціально-економічної ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах Українського Причорномор'я, який ґрунтуються на принципах громадського і державно-приватного партнерства і полягає у впровадженні схем капіталізації результатів інформаційно-консультаційних послуг з формуванням регіонального фонду підтримки інвестицій з метою отримання комплексного ефекту на основі поєднання підходів сталого розвитку та секторного аналізу відтворювальних процесів в стратегічних видах діяльності, що дозволяє зменшити дивергенції розвитку регіонів Українського Причорномор'я.

Обґрунтовані методичні засади до оцінки та заходи підвищення ефективності впливу інвестиційно-інноваційних процесів на соціально-економічний розвиток Українського Причорномор'я, які полягають у визначенні результативності інвестування з позицій комплексності, імплементації європейських підходів до визначення результативності програм регіонального розвитку та з врахуванням віддачі на вкладений капітал на стадіях залучення, відтворення та реінвестування в розрізі економічних елементів, і передбачає визначення коефіцієнтів швидкості і мультиплікативності їхнього відтворення як індикаторів соціально-економічної результативності інвестиційного процесу з врахуванням макроекономічних тенденцій.

Розроблено механізми та заходи адаптації національного законодавства до європейського в сфері регіональної політики, у тому числі внесення змін до нормативно-законодавчої бази щодо удосконалення інституційного забезпечення інвестиційних інструментів регіонального розвитку (угод щодо регіонального розвитку, програм подолання депресивності території, Державного фонду регіонального розвитку); забезпечення всеохоплюючого підходу до раціонального розподілу коштів між депресивними та іншими регіонами, між регіональним та субрегіональним рівнями.

Запропоновано пріоритетні напрямки провадження інвестиційної та інноваційної політики в Українському Причорномор'ї на основі розвитку і прикладного застосування положень теорії граничної корисності та з урахуванням європейського досвіду, щодо формування і

використання технологічних платформ як інструменту забезпечення діалогу між місцевими громадами і органами влади для забезпечення узгодженості і об'єктивізації управлінських рішень на шляху децентралізації та становлення системи самоврядування. (акад. НАН України Буркинський Б.В., Лайко О.І.)

Досягнення в галузі збереження та поліпшення стану навколишнього середовища та сталого розвитку

На основі особливостей різних видів природних рекреаційно-туристичних ресурсів удосконалено їх класифікацію з урахуванням: специфіки їх впливу на форми, права власності та формування системи обмежень, що дозволяє визначити альтернативні форми і права власності та альтернативне використання природних ресурсів, а також підвищити ефективність державного управління різноманітним форм власності для раціонального використання природних ресурсів.

Розвинуто основні принципи державного управління реалізацією загальнонародної власності на природні рекреаційні ресурси (централізований розподіл державою загальнонародних природних рекреаційно-туристичних ресурсів по формам та правам власності між секторами економіки та господарюючими суб'єктами; формування системи обмежень для всіх форм та прав власності на природні рекреаційні ресурси та інші).

Визначено інституційні засади розбудови управління туристично-рекреаційною діяльністю з урахуванням відносин власності на природні ресурси, що полягають у:

✓ формуванні державної політики щодо розвитку форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси з визначенням пріоритетів їх використання в різних секторах економіки та ресурсів, що можуть знаходитися тільки в державній власності та тих, для яких доцільно застосовувати інші форми привласнення та використання різними суб'єктами господарської діяльності;

✓ удосконаленні нормативно-правової бази відносин з приводу реалізації форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси, що виникають між державою, власником, користувачами та третіми особами.

Обґрунтовано доцільність комплексного управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами та рекреаційно-туристичною діяльністю на основі створення відповідного органу «Координації використання природних ресурсів та розвитку рекреаційно-туристичної діяльності» на основі перерозподілу компетенції, прав, обов'язків та функцій вже існуючих структур, які здійснюють управління ними, що забезпечить економію бюджетних коштів, залучення спеціалістів компетентних у цій сфері. Визначено його основні функціональні обов'язки, в контексті створення оптимальної моделі управління на основі визначення горизонтальної та вертикальної компетенції спеціально уповноважених органів. (Мартієнко А.І., Хумарова Н.І.).

АНОТОВАНІ ЗВІТИ ЗА БЮДЖЕТНОЮ ТЕМАТИКОЮ ІНСТИТУТУ
ЗА 2016 р.

Виконання відомчої фундаментальної тематики:

НДР «Розвиток відносин власності у рекреаційно-туристичному природокористуванні приморських регіонів України» (науковий керівник А.І. Мартієнко, реєстраційний № 0116U000411, строк виконання 01.2016 – 12.2018 рр.).

НДР «Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків в Україні: теорія та інституційне забезпечення» (наукові керівники теми: академік нан України, д.е.н., проф. Б.В. Буркинський, д.е.н., проф. В.М. Лисюк, реєстраційний № 0116U000412, строк виконання 01.2016–12.2018 рр.).

НДР «Асиметрія ринків транспортних послуг: теоретичні основи визначення та управління в умовах децентралізації» (науковий керівник О.М. Котлубай, реєстраційний №0115U000694, строк виконання 01.2015-12.2017 рр.).

НДР «Загрози та ризики екологічнобезпечному розвитку секторів економіки українського Причорномор'я» (науковий керівник д.е.н., проф. Л.Є. Купінець, реєстраційний № 0116U000413, строк виконання 01.01.2016–30.12.2018рр.).

Виконання відомчої прикладної тематики:

НДР «Вплив інвестиційно-інноваційної складової на забезпечення соціально-економічного розвитку українського Причорномор'я» (Наукові керівники В.М. Осипов, О.І. Лайко, реєстраційний № 0114U004455, строк виконання 07.2014 -12.2016 рр.).

Цільова програма наукових досліджень Відділення економіки НАН України

„Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів в посткризовий період”

(Рішення Бюро Відділення економіки НАН України, протокол №4 від 19.03.2014 р.)

НДР «Подолання асиметрії розвитку підприємницького сектору як складової сталого розвитку економіки України» (науковий керівник А.І. Бутенко, реєстраційний №0112U004454, строк виконання 07.2014-12.2016 рр.).

Госпдоговірна тема НДР

«Розробка парадигми й інструментів економічного зростання субрегіонів (на прикладі южненського субрегіону комінтернівського району одеської області)» (Науковий керівник – д.е.н., с.н.с. О.І. Лайко, період виконання – 1.03.16-21.12.16; договір № 1/16 від 01.03.2016р.).